

Eivissa i Formentera

Bernat Joan i Marí

Doctor en Filologia Catalana, Catedràtic de llengua Catalana i Literatura de l'IES Santa Maria d'Eivissa, professor dels cursos de reciclatge de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de les Illes Balears (1982-2003). Coordinador del Seminari Permanent de Lingüística Aplicada d'Eivissa (1990-2002). Col·laborador en el *Years Work in Modern Language Studies* (Facultat de Llengües Modernes, Universitat d'Oxford). Entre les seves investigacions i assaigs en sociolingüística, destaquen *Les normalitzacions reeixides* (Barcelona 1996), *Un espai per a la llengua* (València 1998), *Sociolingüística a l'aula* (Barcelona 2002) o *Català normalitzat, en un món multilingüe* (Palma 2009). Ha estat diputat al Parlament Europeu (2004-2007) i Secretari General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya (2007-2010).

Eivissa i Formentera

Bernat Joan i Marí

62

1. EL CATALÀ: UNA LLENGUA, DIVERSES SITUACIONS SOCIOLINGÜÍSTIQUES

Molt poques llengües del món ens poden oferir una diversitat de situacions sociolingüístiques com la que ens proporciona la llengua catalana. La diversitat, lògicament, parteix de la divisió. De nació tan dividida com la nostra, sí que n'hi ha alguna. Pensem, per exemple, en el Kurdistan (amb parts del territori dins Turquia, l'Iraq, l'Iran, Síria, l'Azerbaidjan...). La divisió del país és superior a la que presenten els Països Catalans. Però les situacions sociolingüístiques bàsiques, en aquella part del món, són tot just dues: la manca d'oficialitat arreu, i l'oficialitat i suport institucional al Kurdistan meridional. En el nostre cas, la divisió entre estats es circumscriu al Regne d'Espanya, la República francesa, Andorra i la República italiana (que no és poc!). Però la pluralitat de situacions sociolingüístiques amb què ens trobam resulta extraordinària, perquè apareix a l'interior mateix del Regne d'Espanya amb molta nitidesa.

El català és l'única llengua oficial al Principat d'Andorra. L'administració funciona en llengua catalana i la nostra llengua nacional resulta del tot imprescindible per treballar en la funció pública. Però existeix un sistema educatiu amb tres models (dos dels quals tenen una presència del català considerablement inferior a la que trobam al Principat de Catalunya o a les Illes Balears). Les institucions funcionen íntegrament en català, però l'ús social de la llengua no és de cap de les maneres comparable amb el que podem trobar a la majoria d'àrees de la Catalunya interior. I així podríem anar desgranant tot un seguit de circumstàncies que ens obligarien a analitzar molt detingudament la situació andorrana. No em correspon a mi fer-ho, i crec que quedarà prou aclarida a partir de l'article sobre Andorra que forma part d'aquest dossier.

Seguint amb l'argument de l'oficialitat lingüística, constatarem que, dins el nostre territori lingüístic, tenim situacions ben diverses :

- a) Catalunya : oficialitat de tres llengües. A Catalunya, amb el nou Estatut d'autonomia es consolidà l'oficialitat de tres llengües: el català, en tant que llengua pròpia de Catalunya; el castellà, per la seua condició de llengua oficial de l'Estat espanyol; i l'occità, llengua pròpia de la Val d'Aran (on es denomina aranès), oficial a tot el país. Luxemburg i Catalunya són els únics països d'Europa amb tres llengües oficials sobre un mateix territori.
- b) País Valencià (oficialment Comunitat Valenciana) o Regne de València: territoris oficialment bilingües (valencià-castellà) i territoris oficialment unilingües (amb el castellà com a llengua oficial). Certament, el País Valencià compta amb devers una tercera part del territori que històricament és de llengua castellana (originàriament aragonesa) i dues terceres parts catalanòfones.
- c) Territoris sense oficialitat de la llengua catalana. Dins el domini lingüístic català hi ha diversos territoris que només compten amb una llengua oficial –i no és la catalana-. Es tracta de la petita zona del Carxe, a Múrcia, de la Franja de Ponent, a l'Aragó, o de la Catalunya nord i l'Alguer, on són oficials respectivament l'espanyol, el francès i l'italià. En algunes àrees de la Catalunya nord s'està intentant implementar algun estatus d'oficialitat lingüística per a la llengua catalana a través de l'acció dels ajuntaments.
- d) Illes Balears: doble oficialitat lingüística. Al conjunt del territori de les illes Balears són oficials el català, en tant que llengua pròpia de les illes Balears, i

el castellà, per la seua condició de llengua oficial de l'Estat. Aquesta distinció entre llengua pròpia i d'altres llengües apareix tant a l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears com a l'Estatut de Catalunya. No hi apareix, en canvi, a l'Estatut d'autonomia de la Comunitat Valenciana.

Si comptam, doncs, les diferents situacions sociolingüístiques, a nivell de reconeixement oficial i d'ús social de la llengua, que podem trobar al llarg del domini lingüístic del català, hi trobarem: un petit territori amb oficialitat única, quatre territoris sense oficialitat lingüística (parcialment corregida a través dels municipis), una comunitat autònoma amb tres llengües oficials i dues comunitats dites autònomes amb dues llengües oficials, amb tres sistemes educatius diferents. Podríem distingir, per tant, bastant fàcilment cinc o sis situacions sociolingüístiques clarament diferenciades.

1. ESPECIFICITATS DE LES ILLES BALEARS: EL CAS D'EIVISSA I FORMENTERA

En quina situació es troba la llengua catalana a les Illes Balears? Quins elements específics podem tenir en compte en relació a Eivissa i Formentera?

Les illes Balears constitueixen una comunitat autònoma dins l'Estat espanyol amb dues llengües oficials, tal i com hem apuntat més amunt: la llengua catalana, llengua històrica de les illes Balears, llengua considerada com a "pròpia" per l'Estatut d'autonomia, i la llengua castellana o espanyola, també oficial a les illes Balears en tant que llengua oficial de l'Estat.

Les Balears formam un país pluriinsular. Cada illa compta amb les seues especificitats forjades al llarg dels segles, i derivades d'un element geogràfic determinant: la insularitat. Així mateix, a la insularitat hi hem d'afegir elements que guarden relació amb la Història. Estic convençut, per exemple, que Menorca segurament seria molt diferent si no hagués format part durant un període relativament llarg, durant el segle XVIII, de la Corona Britànica. Juntament amb les especificitats de cada illa, que conformen tant la pròpia personalitat col·lectiva com el sentiment col·lectiu de pertinença, existeixen tota una sèrie d'elements comuns al conjunt de l'arxipèlag de les illes Balears.

En major o menor grau, totes les illes de l'arxipèlag balear han desenvolupat una potent indústria turística. A Mallorca, Eivissa i Formentera, aquesta indústria pràcticament constitueix un monocultiu econòmic, mentre que Menorca –almanco fins ara– ha mantengut una certa diversificació industrial, i un teixit més complex que la resta de l'arxipèlag. L'evolució cap a un turisme omnipresent, en canvi, es pot observar de manera clara a totes quatre illes.

També forma part dels elements comuns entre les quatre illes el predomini del sucursalisme polític. El mapa polític de les illes Balears s'assembla més al de la majoria de comunitats dites autònomes de l'Espanya estricta que no a la d'aquells països que realment aspiren a l'autonomia. Des del meu punt de vista, el sistema de partits polítics de cada lloc determina de manera molt clara el grau d'autonomia real (tant ostentat en un moment determinat, com el grau a què s'aspira). Així, per exemple, Catalunya gaudeix d'una representació parlamentària molt diferenciada de la de la resta de països de l'Estat espanyol, mentre que a les Illes Balears el mapa general s'assembla prou al de la resta de l'Estat, amb algunes correccions. Per primera vegada, emperò, al llarg de les dues legislatures, hi ha una de les quatre illes on governa una força política no sucursalista: Gent per Formentera. Per tant, l'esquema més general s'ha trencat. I, previsiblement, s'esquerdarà notablement a la resta de les illes Balears en un temps relativament breu.

65

El conjunt de les illes Balears ha sofert, al llarg de les últimes cinc o sis dècades, uns canvis demogràfics molt importants, primer amb una immigració massiva procedent de les àrees més deprimides d'Espanya (Andalusia, Extremadura, Castella...), i posteriorment amb una immigració procedent d'arreu del món (amb preponderància del nord d'Àfrica, Amèrica del Sud, l'Est d'Europa i països d'Àsia, com ara les Filipines). El grau de canvi demogràfic que s'ha produït a les illes Balears durant aquest darrer mig segle només resulta comparable al del Principat de Catalunya. Tot i això, dins les illes Balears, podem fer zonificacions ben clares. I,

al capdamunt del canvi demogràfic, especialment durant aquests darrers anys, s'hi troben les illes d'Eivissa i Formentera, les illes Pitiüses. Per referir-nos només a una dada significativa: a Formentera, segons dades de la conselleria d'Educació del Govern de les Illes Balears corresponents al curs 2014-15, més d'un 20% dels estudiants d'Educació primària i secundària procedeixen de fora de la Unió Europea. A Eivissa, el percentatge supera el 17%. El contingent immigratori, a la part forana de Mallorca o al conjunt de l'illa de Menorca es troba molt per sota d'aquests percentatges.

Dins el conjunt de les illes Balears, doncs, les illes d'Eivissa i Formentera compten amb algunes especificitats, de vegades referides només a la intensitat dels fenòmens que s'hi produeixen. Per exemple, la pressió turística resulta superior, especialment

a Eivissa, a la mitjana del conjunt de les Balears. El desenvolupament turístic d'Eivissa ha estat rapidíssim, i avui constitueix una referència arreu del món. Persones que serien incapaces de situar Eivissa sobre un mapa (fins i tot, potser, de situar-la vinculada amb un determinat continent) n'han sentit a parlar, o hi vénen a fer turisme. La marca Eivissa (en la seua versió internacional – Ibiza-) s'ha consolidat amb una potència extraordinària, especialment

66

en relació al món de la música, de les discoteques i del lleure festiu. En termes socioeconòmics, l'omnipresència del turisme ha relegat completament les activitats que no hi guarden cap relació. I constitueix alhora la força i la feblesa de l'illa.

El gran desenvolupament turístic d'Eivissa ha anat combinat amb les seqüeles del més contundent provincianisme, de la més clara sucursalització política i d'una manca evident de cohesió social. Probablement, els canvis socioeconòmics s'han produït a una velocitat molt més gran del que la societat eivissenca podia digerir. I avui comporten una situació d'una gran complexitat, en què més que no pas una societat cohesionada ens trobam en una societat dividida en compartiments estancs, moltes vegades amb escassa o nul·la comunicació entre ells.

Pel que fa a Formentera, el desenvolupament turístic ha estat una mica més tardà i no tan intens. L'observació dels processos que s'estaven portant a terme a l'illa

d'Eivissa probablement ha constituït un element de racionalització en el procés d'implantació del turisme a Formentera. Però, a grans trets, els canvis socioeconòmics que s'han produït a Eivissa, a l'escala territorial corresponent, també es troben en marxa a l'illa de Formentera. Pel que fa als canvis demogràfics, podem dir exactament el mateix. La diferència més important, des del nostre punt de vista, es troba en el grau de sucursalització política, molt més suau a Formentera. Aquestes diferències s'entronquen amb la història recent d'ambdues illes: Eivissa ha estat tradicionalment més conservadora i més permeable al caciquisme i Formentera més progressista i amb un major sentit comunitari; Eivissa, durant la República, era de dretes i Formentera, majoritàriament, d'esqueres. A Eivissa dominaven els sindicats catòlics i a Formentera l'anarcosindicalisme. De la tradició històrica recent, doncs, n'han sorgit també diferències importants en els estils polítics i en la manera de veure'ns a nosaltres mateixos.

Però –hi insistesc– els fenòmens bàsics resulten molt semblants a Eivissa i a Formentera, i a la resta de les illes Balears. I la tendència observada durant aquests últims anys porta al nivellament cada vegada més considerable.

Voldria, finalment, fer algunes consideracions sobre dicotomies existents a les Pitiüses en una etapa relativament recent que avui dia, des del nostre punt de vista, es troben totalment extingides. Per exemple, una de les tensions històriques de les illes Pitiüses ha partit del binomi camp-ciutat. El binomi camp-ciutat, o l'enfrontament entre pagesos i senyors, ha marcat durant segles la història, especialment a l'illa d'Eivissa (a Formentera, fins ben avançat el segle XX, no hi havia nuclis urbans consolidats). Aquest binomi s'assembla al que es produeix a l'illa de Mallorca, entre Palma i la Part Forana. A Eivissa, la distinció és entre Vila i Fora Vila.

Aquesta dicotomia ha tengut, al llarg del temps, una importància considerable a l'hora d'analitzar comportaments sociolingüístics. Com ocorre a les àrees que s'han vist fortament afectades per la diglòssia interlingüística, el català era una llengua única i indiscutible al camp, i, en canvi, era considerada com una llengua de segona a la ciutat. Les incipients classes dirigents, especialment a partir de la conquesta borbònica de principis del segle XVIII (de la qual, a Mallorca, Eivissa i Formentera, enguany commemoram el Tricentenari), varen fer bandera de l'ús de l'espanyol, com a element de distinció de les classes socials que no coneixien aquesta llengua. I el fenomen s'accentuà durant la persecució franquista, quan un contingent no menyspreable de ciutadans d'Eivissa –gairebé tots de la Vila

d'Eivissa- es passaren el castellà i el transmeteren com a llengua (no) materna als fills. Aquest contingent, segons dades nostres, se situaria al voltant del 8% durant els anys seixantes i primer quinquenni dels setantes (Joan: 1984).

A l'hora d'analitzar la situació sociolingüística actual de les illes d'Eivissa i Formentera, hem de tenir en compte que el primer contingent immigratori important es va produir durant l'etapa de desenvolupament econòmic al voltant del turisme, és a dir, durant el franquisme. En aquesta etapa, la llengua catalana estava completament bandejada del sistema educatiu i dels mitjans de comunicació, no

gaudia d'ús oficial i era perseguida pel règim polític. Això s'hi sumava, evidentment, la manca absoluta d'autonomia política (tot i que a Eivissa, durant el franquisme, es va produir almanco un intent d'aconseguir un estatus semblant al de les Illes Canàries i es va demanar la creació d'organismes paral·lels als *cabildos*). La nostra societat, doncs, no estava en condicions de poder incorporar lingüísticament aquesta immigració a la nostra comunitat lingüística. En restà,

68

per tant, un percentatge de població que, no dominant la llengua catalana, tampoc no la podia transmetre als fills. Per primera vegada, comptam amb alguns milers de persones adultes que han nascut a Eivissa però que no parlen habitualment català.

Els canvis demogràfics i la situació política anòmala en què varen començar han tingut un impacte sobre la segona immigració. En haver millorat l'estatus (oficial i social) de la llengua catalana, existeixen elements favorables a la incorporació de la nova immigració. Però el pes dels canvis demogràfics anteriors i de les condicions en què es varen produir la dificulten considerablement. Basculam, doncs, entre la millora, per una banda, de l'estatus del català, i, per l'altra, de les dificultats heretades de situacions polítiques anteriors, combinades amb les febleses de l'actual (a la qual ens referirem més endavant).

2. ALGUNES DADES LINGÜÍSTIQUES QUE ENS PERMETEN DEFINIR LA SITUACIÓ ACTUAL.

Per tal d'oferir la foto fixa de la situació en què es troba la llengua catalana a les illes d'Eivissa i Formentera, ens remetrem a les dades de l'última gran enquesta efectuada a les illes Balears en relació a la situació sociolingüística al nostre país: la de l'Institut Balear d'Estadística, IBESTAD, duta a terme l'any 2010. L'estudi es refereix a la població de setze anys o més que resideix a les illes Balears.

LLENGUA HABITUAL

Començarem pel percentatge de ciutadans que parlen habitualment en català a cadascuna de les Illes Balears:

Mallorca	46.41%
Menorca	62.18%
Eivissa	44.25%
Formentera	61.63%

69

Mitjana Illes Balears: 47.54%

Podem observar, doncs, que la llengua catalana és parlada habitualment per una mica menys de la meitat dels ciutadans de les illes Balears, fet que la col·loca com a primera llengua real del nostre país. El percentatge de parlants habituals d'alguna llengua diferent de les dues llengües oficials s'acosta al 15% i el percentatge de castellanoparlants habituals s'acosta molt al 40%.

Observem que les dues illes que presenten un percentatge més baix de catalanoparlants són Mallorca i Eivissa, mentre que les que en tenen un percentatge més elevat són Formentera i Menorca. La diferència entre Eivissa i Formentera és de més d'un 17%.

LLENGUA PRÒPIA

Però una cosa és la llengua habitual que parli cada ciutadà i una altra la que cadascú consideri com la seua llengua pròpia. Les dades, en relació a aquesta segona consideració, referides a les illes d'Eivissa i Formentera, són les següents:

	Català	Castellà	Català i castellà	Una altra llengua
Eivissa	28.74%	49.74%	4.30%	17.22%
Formentera	50.80%	34.37%	4.14%	10.70%

En consonància amb les dades del primer quadre, el percentatge de catalanoparlants, a Formentera, supera clarament el d'Eivissa, que és, amb una considerable diferència, el més baix del conjunt de les illes Balears. En ambdues illes, emperò, trobam un percentatge de persones que s'autoconsideren com a bilingües pràcticament idèntic. I un percentatge més elevat de parlants d'altres llengües a Eivissa que no a Formentera. De fet, a Eivissa hi ha el més elevat de totes les illes Balears, seguit a distància per Mallorca (13.89%).

LLENGUA PRÒPIA DE LES ILLES BALEARS

La següent qüestió a què ens referirem és quina consideren les persones enquestades que és la llengua pròpia de les illes Balears. Naturalment, la qüestió ofereix dades que topen frontalment amb el que estableix l'Estatut d'Autonomia, que defineix clarament el català com a llengua pròpia de les illes Balears, i no atorga aquesta consideració a cap altra llengua.

Compararem, així mateix, les dades d'Eivissa i les de Formentera, però també hi incloem les de les altres illes Balears.

Llengua considerada pels enquestats com a pròpia de les illes Balears:

	Català	Castellà	Català i castellà	Totes les llengües que s'hi parlen
Formentera	50.23%	11.77%	11.16%	26.84%
Eivissa	42.71%	10.70%	34.85%	11.74%
Menorca	80.03%	6.97%	6.34%	1.67%
Mallorca	67.19%	11.38%	18.96%	2.47%

Com podem veure, a les illes d'Eivissa i Formentera –notablement a Eivissa- és on la percepció que el català és la llengua pròpia de les illes Balears resulta més baixa, i també, amb molta diferència, és on les persones enquestades responen que totes les llengües que s'hi parlen són pròpies del país. Podríem destacar, doncs, un grau baix d'identificació llengua-país, especialment si ho comparem amb Mallorca, i, sobretot, amb Menorca, i, correlativament, un grau molt elevat d'aquesta mena de cosmopolitisme mal entès que atribueix com a propi del lloc tot allò que hom hi pot trobar en un moment determinat. El grau de consideració del castellà com la llengua pròpia en exclusiva de les Balears és considerablement baix pertot arreu (enlloc arriba al 12%) i, en canvi, els que consideren la nostra societat com a bilingüe compten amb una mica més d'una tercera part de la població a l'illa d'Eivissa.

71

D'aquestes dades, així mateix, podem deduir que la llengua catalana gaudeix d'un prestigi més elevat a Mallorca i a Menorca que no a Eivissa o a Formentera, i que el grau d'autocentrament resulta també més elevat a les Balears que no a les Pitiüses.

GRAU DE CONEIXEMENT DE LA LLENGUA CATALANA

Per configurar una exposició més clara de la situació en què es troba la llengua catalana a les illes d'Eivissa i Formentera, passarem a analitzar el grau de competència lingüística en català dels seus habitants.

Segons les dades de l'IBESTAD, són aquestes:

	Entén el català	El sap parlar	El sap llegir	El sap escriure
Eivissa	78.51%	59.45%	65.03%	45.20%
Formentera	90.85%	73.03%	68.79%	46.72%

Fixem-nos que hi ha un decalatge important entre les persones que entenen i que saben parlar català entre Eivissa i Formentera (clarament a favor de Formentera), però que els percentatges es nivellen considerablement quan feim referència a la capacitat de llegir en català, i, sobretot, a la capacitat d'escriure-hi.

Aquest nivellament el podem atribuir a l'impacte que ha tengut la implantació de la llengua catalana dins el marc de l'educació, tant com a objecte d'estudi com en qualitat de llengua vehicular. Sense l'ensenyament en llengua catalana, no s'hauria pogut sortir de la situació tradicionalment diglòssica, i avui, previsiblement, la llengua catalana hauria estat relegada a usos merament folklòrics i, dins el conjunt de la nostra societat, hauria esdevingut residual, com ha ocorregut amb d'altres llengües minoritzades, a diversos llocs del món.

CONEIXEMENT DEL CATALÀ PER GRUPS D'EDAT

L'impacte del sistema educatiu es pot veure encara més clarament amb les dades que fan referència a la competència lingüística, a l'hora de desglossar els enquestats per grups d'edat.

	Entén el català	El sap parlar	El sap llegir	El sap escriure
De 16 a 35 anys	74.78%	51.88%	60.81%	51.96%
De 36 a 50 anys	72.64%	56.59%	62.67%	42.28%
De 51 a 65 anys	88.41%	64.80%	76.75%	42.11%
Més de 65 anys	94.86%	86.01%	68.11%	38.43%

72

Observem que el grup de més edat és el que ens forneix unes dades que ens acosten a una situació de diglòssia interlingüística, pròpia del passat recent de les illes Pitiüses. Mentre que el grup d'edat que compta amb més persones amb capacitat per llegir i escriure la llengua catalana és el de persones compreses entre els 16 i els 35 anys, tot i que també és el grup d'edat que ens dóna el percentatge menor de persones que saben parlar el català. Dins aquest grup, existeix, doncs, una major coherència: els que saben parlar català, també el llegeixen i el saben escriure, mentre que, entre els grups d'edat més avançada, hi trobam un contingent important de població que parla el català però no és capaç d'escriure'l.

CONEIXEMENT DEL CATALÀ SEGONS LLOC DE NAIXEMENT

En aquest quadre, oferirem les dades sobre el grau de coneixement de la llengua catalana (desglossant les diferents competències lingüístiques), segons el lloc de naixement dels enquestats.

Nascuts a :	Entén català	Parla català	Llegeix català	Escriu català
Illes Balears/Resta Països Catalans	99.68%	95.96%	90%	70.96%
Resta Estat espanyol	69.59%	38.26%	39.56%	16.25%
Resta del món	56.08%	22.76%	45.70%	26.44%

D'aquestes dades se'n desprèn que el percentatge de persones que procedeixen de la resta de l'Estat espanyol s'han incorporat més a la llengua parlada que no les que procedeixen de la resta del món (perquè parteixen d'una immigració anterior), mentre que, curiosament, el percentatge de persones que llegeix el català o que escriu la nostra llengua és superior entre les persones procedents d'altres països que no entre les persones que procedeixen de la resta dels territoris del Regne d'Espanya. Aquestes dades les podem atribuir al grau de prejudicis existents en relació a l'aprenentatge de la llengua catalana, superior entre els hispanoparlants que no entre els parlants d'altres llengües.

73

CONEIXEMENT DEL CATALÀ SEGONS EL NIVELL D'ESTUDIS

En aquest punt, ens interessa conèixer la relació entre el nivell d'estudis i el grau de coneixement de la llengua catalana. Teòricament, la incorporació de la llengua al sistema educatiu ha d'haver comportat que l'àmbit acadèmic contribueixi a una major competència lingüística. Observem la taula de dades:

Pitiüses	Entén el català	Sap parlar català	El llegeix	L'escriu
Estudis primaris o inferiors	83.65%	72.84%	56.39%	32.21%
Estudis secundaris	75.08%	52.22%	64.78%	45.84%
Estudis superiors	85.90%	67.54%	77.71%	60.03%

Balears	Entén el català	Sap parlar català	El llegeix	L'escriu
Estudis primaris o inferiors	82.41%	63.27%	59.22%	31.81%
Estudis secundaris	85.31%	60.34%	71.66%	47.88%
Estudis superiors	87.35%	73.79%	83.30%	69.20%

Resulta curiós, en el cas de les illes Pitiüses, observar que el percentatge de gent que entén o parla català és inferior entre les persones que compten amb estudis secundaris que entre les persones que només tenen estudis primaris, o que no han completat cap cicle d'estudis. En el cas de les illes Balears, en conjunt, no existeix un decalatge tan pronunciat, tot i que també s'observa aquesta tendència.

En qualsevol cas, sí que hem de remarcar que el grau de competència lingüística entre els habitants de les Pitiüses és inferior al del conjunt de les illes Balears, especialment quan ens referim a la capacitat de llegir en català i a la capacitat d'escriure la nostra llengua. Tant entre les persones amb estudis secundaris com entre les que han completat estudis superiors, la mitjana de les Balears és considerablement més elevada, quant a coneixement de la llengua catalana, que a les illes Pitiüses.

Des del nostre punt de vista, aquest decalatge es pot atribuir al fet que també és més elevat el percentatge de professionals i funcionaris desplaçats de les àrees no catalanoparlants a les illes Pitiüses que a la resta de les illes Balears.

74

CONEIXEMENT DEL CATALÀ I TEMPS DE RESIDÈNCIA A LES BALEARS

El grau de coneixement del català relacionat amb el temps de residència a les illes Balears ens fornirà informació sobre la capacitat d'incorporació lingüística que presenta cadascuna de les illes. Compararem, igual que en el quadre anterior, les dades referides a Eivissa i Formentera amb les dades mitjanes del conjunt de les illes Balears.

Illes Pitiüses	Entén català	Sap parlar català	El llegeix	L'escriu
Nascuts Illes Balears	99.66%	95.69%	89.84%	72.06%
Més de 14 anys IB	80.05%	51.26%	48.29%	22.79%
Entre 7 i 14 anys	66.29%	34.86%	56.84%	20.34%
Menys de 7 anys	48.18%	16.08%	37.60%	27.57%

Illes Balears	Entén català	Sap parlar català	El llegeix	L'escriu
Nascuts Illes Balears	98.76%	94.37%	91.36%	73.12%
Més de 14 anys IB	86.21%	49.42%	62.17%	29.64%
Entre 7 i 14 anys	68.53%	28.22%	51.79%	22.16%
Menys de 7 anys	54.91%	16.44%	33.21%	15.36%

Observam que la capacitat d'incorporació d'Eivissa i Formentera s'assembla bastant a la mitjana de les illes Balears i que, fins i tot, resulta superior a l'hora de parlar la llengua entre els ciutadans que fa més de catorze anys que hi viuen. Així mateix, també resulta superior la capacitat d'escriptura entre els nouvinguts que porten menys de set anys a les nostres illes. En general, emperò, les mitjanes resulten considerablement semblants, fet que ens posa de manifest que les diferències entre Eivissa i la resta de les illes Balears no vénen donades per fenòmens sociolingüístics diferents, sinó per condicions estrictament demogràfiques.

75

PARLAR O NO PARLAR CATALÀ

Oferim a continuació un quadre de dades en relació al fet de parlar català o de no parlar-lo (i, en aquest cas, al voltant de les raons per no fer-ho):

Parla català	Eivissa	Formentera
Sí, gairebé sempre	38%	61%
Sí, però no tant com voldria	5.99%	1.01%
No, la gent sempre em parla en castellà	5.90%	14.36%
No, perquè em fa vergonya	4.28%	1.00%
No, perquè no m'agrada parlar-lo	4.28%	1.14%
No, perquè gairebé no el sé parlar	36.28%	20.28%

L'única dada sorprenent, d'aquest quadre, des del nostre punt de vista, és la que mostra una gran diferència en relació a la percepció de qui parla castellà i qui no. Els que no parlen català perquè la gent sempre els parla en castellà són el 5.90% a Eivissa i el 14.36% a Formentera, quan, en realitat, existeix un percentatge de població catalanoparlant notablement més gran a Formentera que no a Eivissa. La resta de dades guarden una relació estricta amb el percentatge existent de catalanoparlants i de castellanoparlants a cadascuna de les illes Pitiüses.

LLENGUA EN QUÈ S'ADREÇA ALS DESCONEGUTS

El següent quadre de dades es refereix a la llengua parlada per les persones enquestades quan es troben amb una persona desconeguda. Ens dóna una referència sobre el grau d'implantació de l'ús social de la llengua catalana, sobre el grau de normalitat social de la llengua.

Les dades que ens ofereix l'estudi de l'IBESTAD són les següents:

Llengua en la qual es dirigeix a desconeguts:

	Català	Castellà	Una altra llengua
Eivissa	18.77%	79.28%	1.95%
Formentera	31.71%	66.77%	1.52%
Mitjana Illes Balears	28.05%	71.01%	0.94%

76

En consonància amb d'altres dades estadístiques, les referents a Formentera, en aquest punt, són clarament més favorables que la mitjana de les illes Balears i, en canvi, les referides a Eivissa queden molt per sota. En qualsevol cas, les dades mostren que encara queda un llarg camí per fer per aconseguir que, tant a les illes Pitiüses com al conjunt de les illes Balears la implantació social de la llengua catalana, a nivell de relació amb persones desconegudes, sigui la normal.

LLENGUA O LENGÜES QUE HAURIEN DE CONÈIXER ELS CIUTADANS DE LES ILLES BALEARS

Les dades que oferim a continuació fan referència a la consideració que la llengua catalana (o el català i el castellà, en igualtat de condicions) hauria de ser llengua d'obligat coneixement a les illes Balears, desglossant la població segons el lloc de naixement.

Les dades es refereixen a l'opinió expressada pels enquestats d'Eivissa i Formentera.

Lloc de naixement	Català o català i castellà
Illes Balears i resta Països Catalans	76.64% (Català: 18%)
Resta de l'Estat espanyol	54.64%
Resta del món	62.74%

En aquest quadre, la dada més interessant és la que ens mostra que els ciutadans procedents de fora de l'Estat espanyol tenen més tendència a afirmar que s'ha de conèixer la llengua catalana que no els ciutadans procedents d'altres àrees de l'Estat espanyol, descomptant-ne els territoris dels Països Catalans. Diu molt dels prejudicis lingüístics que s'han fomentat, durant segles, des de la mentalitat centralista i unitarista que ha forjat l'Estat espanyol dels nostres dies.

LLENGÜES QUE HAURIEN DE CONÈIXER ELS ALUMNES EN ACABAR LA SEUA FORMACIÓ.

El nostre sistema educatiu estableix que tots els alumnes escolaritzats dins el sistema educatiu de les illes Balears, en acabar la seua educació obligatòria, han de conèixer les dues llengües oficials de la comunitat dita autònoma –català i castellà–, a més, han de tenir nocions d'una llengua forània, generalment l'anglès.

77

La percepció que en tenen les persones enquestades és la següent. Els alumnes de les Balears, en acabar la seua escolarització han de conèixer Català, Castellà o Català i Castellà, segons lloc de naixement de les persones enquestades:

	Català	Castellà	Català i castellà
Illes Balears i resta PPCC	11.92%	12.78%	75.30%
Resta Estat espanyol	1.09%	26.24%	72.67%
Resta del món	3.84%	27.27%	68.89%

En la línia del quadre anterior, observem que hi ha més ciutadans de la resta del món que no de la resta de l'Estat espanyol que responen marcant el català com a llengua que primordialment haurien de conèixer els nostres estudiants. En canvi, estan una mica per sota els ciutadans nascuts a la resta del món que opten pel bilingüisme.

3. EVOLUCIÓ DE LES ACTITUDS LINGÜÍSTIQUES.

Al llarg de les últimes dècades, a les illes Pitiüses, les actituds lingüístiques han evolucionat des de les pròpies d'una situació de diglòssia interlingüística, amb

baixa autoestima per part dels catalanoparlants i una distribució entre català i espanyol d'acord amb el grau de formalitat de les ocasions i activitats en què la llengua era utilitzada, cap a una situació molt més diversificada. D'una banda, els eivissencs i els formenterers tendeixen a una identificació insularista, amb la qual cosa la valoració de la

llengua pròpia resulta positiva. Ha anat desapareixent, paulatinament, per tant, la diglòssia català-espanyol.

Però les illes Pitiüses no han comptat amb els mecanismes per incorporar sociolingüísticament el contingent de població nouvinguda, i han patit un sucursalisme polític derivat de l'evolució socioeconòmica i política de les nostres illes. Aquesta factor ha comportat problemes a nivell de cohesió social.

78

Les illes d'Eivissa i Formentera (més Eivissa, probablement) compten amb una societat poc cohesionada, dividida en compartiments estancs, amb poca interrelació entre ells. Aquests compartiments estancs no estan formats només per catalanoparlants i castellanoparlants, sinó que hi hem d'afegir els parlants d'altres llengües (anglès, alemany...) que viuen entre nosaltres i que poden realitzar les seues activitats quotidianes sense haver de conèixer cap de les dues llengües oficials de la nostra comunitat autònoma.

En anys anteriors, hem tengut l'ocasió d'estudiar les actituds lingüístiques entre els joves d'Eivissa, i hem pogut observar una evolució de les actituds cap a una major fermesa. Aplicant el mètode de les Escales de Thurstone, hem deduït que aquells que tenen una certa autoestima en tant que catalanoparlants tendeixen a augmentar-la, mentre que aquells que pateixen manca d'autoestima o que, parlant altres llengües, no veuen la necessitat d'incorporar-se a la comunitat lingüística catalana, tendeixen a tenir unes actituds més contràries a l'ús de la nostra llengua (Joan: 2000 i Joan: 2012). Aquesta evolució en les actituds lingüístiques ens vendria a demostrar que, al cap i a la fi, les illes Pitiüses tampoc no som tan illes, a nivell social, i mostrem permeabilitat a l'impacte dels processos de canvi que s'estan produint a la resta dels Països Catalans, molt especialment a Catalunya.

4. PRESSIÓ POLÍTICA SOBRE LA LLENGUA CATALANA.

La transició a la democràcia i l'autonomia de baixa intensitat varen partir, al conjunt de les illes Balears, d'un fràgil consens a l'entorn de la qüestió de la llengua. Els diferents sectors sabien perfectament que es tractava d'una qüestió molt delicada i que segons com fos tractada podia ocasionar importants conflictes socials. Per aquesta raó, tant a l'hora de redactar l'Estatut d'autonomia com a l'hora de fer la Llei de Normalització Lingüística, les diferents forces polítiques varen tenir molta cura a intentar un equilibri que pogués ser (in)satisfactori, en graus semblants, per a tothom.

Durant al voltant de trenta anys, les Illes Balears han comptat amb un relatiu consens en matèria de política i de planificació lingüística. Es podia discutir si uns grups o altres eren més o manco entusiastes de mantenir determinades posicions, però ningú no s'havia oposat obertament al procés de normalització de la llengua catalana.

El consens d'aquestes tres dècades s'ha estripat al llarg de la legislatura que ara acaba. El govern presidit per José Ramón Bauzá, del Partit Popular, ha treballat durant tota la legislatura per reduir el paper de la llengua catalana dins la nostra societat, tot modificant aspectes importants del nostre Estatut "per la porta de darrere". Contràriament al que estableix l'article quatre de l'Estatut d'autonomia (sobre l'oficialitat lingüística i les obligacions dels poders públics en relació a aquesta oficialitat), el Govern no ha fet res per fer avançar l'ús de la llengua catalana en els àmbits on aquest ús es troba més restringit (Administració de Justícia, Cossos i forces de seguretat, Administració perifèrica de l'Estat, àmbit Socioeconòmic, mitjans de comunicació de masses...), i, en canvi, ha esmerçat molts esforços a aturar el procés d'implantació de la llengua catalana en els àmbits on aquest es trobava en millor situació (notablement, dins el camp de l'Educació o de les administracions local i autonòmica).

L'impacte ha estat potent al conjunt de les illes Balears, però, des del nostre punt de vista, ha impactat encara més negativament allà on el grau de cohesió social és menor, allà on el grau d'implantació de la llengua catalana és menor i allà on hi ha hagut un major canvi demogràfic (i, en tots tres casos, els índexs més elevats es donen a les illes Pitiüses).

5. MINORIES ACTIVES EN DEFENSA DEL CATALÀ A LES PITIÜSES.

Al llarg d'aquestes dècades, emperò, a les illes Pitiüses hi ha hagut minories actives que, organitzant-se en associacions, han treballat per a la defensa de la llengua catalana i de la cultura pròpia de les nostres illes.

Abans que es promulgàs l'actual Estatut d'autonomia, i fins i tot abans de la mort del general Franco, a Eivissa es va dinamitzar el vell Institut d'Estudis Eivissencs (IEE), tot conferint-li una vessant claríssima de treball per la llengua i la cultura pròpies, fins al punt que l'autoritat governativa va arribar a suspendre un Curs Eivissenc de Cultura (l'any 1974). Paral·lelament, a Formentera, s'hi va organitzar la secció local de l'Obra Cultural Balear (OCB), amb la funció específica de promoure la llengua catalana a l'illa. Tant l'IEE com l'OCB continuen en plena activitat i són un referent en la defensa de la llengua a ambdues illes.

80

En determinades etapes, a les illes Pitiüses, hi ha hagut organitzacions vinculades exclusivament amb la defensa de la llengua, com ara una secció local dels Grups de Defensa de la Llengua (GDL), entre 1985 i 1992, i un intent d'organitzar-hi la Plataforma per la Llengua, paral·lelament a l'organització d'aquesta associació al Principat de Catalunya.

Més modernament, ja durant el segle XXI, la defensa de la llengua s'ha incardinat en la defensa de la cultura, a través de noves expressions d'associacionisme, vinculades a expressions de cultura popular. Així, per exemple, es va celebrar durant diversos anys el festival Festerra, que va servir perquè sorgissin nombrosos grups musicals en llengua catalana, alguns dels quals s'han mantingut i fins i tot han estat capdavanters dins el panorama musical dels Països Catalans. O podem esmentar l'Associació 8 d'Agost, que ha desplegat una tasca important a favor de la cultura popular al llarg de l'última dècada.

De manera ininterrompuda, doncs, des de fa prop de mig segle, les illes Pitiüses compten amb minories actives que treballen a favor de la plena normalització de l'ús de la llengua catalana.

6. PERSPECTIVES DE FUTUR.

El futur de la llengua catalana a les illes d'Eivissa i Formentera depèn, en gran part, del futur de la llengua catalana, *tout court*. Si la llengua catalana, en conjunt, aconsegueix assentar-se en la modernitat, consolidar les seues posicions en els diferents àmbits i projectar-se cap al futur, a les Pitiüses el català també podrà comptar amb un futur propi. Però, si en conjunt ocorre quelcom diferent, les Pitiüses, en solitari, tampoc no tendran cap tipus de sortida.

I de què depèn, el futur de la llengua catalana, en conjunt? Bàsicament, de l'estatus que aconsegueixi la llengua. I l'estatus s'aconsegueix, bàsicament, en funció del poder polític de la comunitat que la parla.

Crec que s'ha demostrat clarament que les llengües que perduren amb normalitat són aquelles que compten amb unes estructures pròpies d'estat. Per tant, el futur de la llengua catalana depèn, en bona part, de l'èxit o el fracàs del procés que s'ha obert a Catalunya. Certament, el fracàs del procés no suposaria necessàriament la desaparició (o la residualització definitiva de la llengua catalana, perquè el procés, d'alguna manera continuaria obert). Però l'èxit constituiria la millor garantia de futur.

81

Evidentment, tampoc no es pot esperar que tot vingui de fora (ni als Països Catalans en conjunt, ni a cadascuna de les regions que integren la nació, ni, per descomptat, a les illes Pitiüses, concretament). Si, mentre s'esperava el manà de la sobirania nacional, les generacions que han mantengut la llengua al llarg d'aquests tres darrers segles no ho haguessin fet, el català ja no formaria part del ric bagatge lingüístic d'Europa. Perquè en continuï formant part, la primera baula de la cadena són cadascun dels parlants que té la llengua. Totes les baules juntes formen la comunitat lingüística. I aquesta comunitat lingüística necessita mecanismes que en garanteixin el futur. Però el primer mecanisme, el bàsic, el fonamental, és la voluntat de ser, la voluntat de continuar utilitzant la llengua catalana, la voluntat de fer-ne la llengua de les generacions futures.

Referències bibliogràfiques.

Albert BASTARDAS i BOADA. *La bilingüització de la segona generació immigrant*. Ed. La Magrana. Barcelona, 1985.

INSTITUT BALEAR D'ESTADÍSTICA (IBESTAD). *Enquesta modular d'hàbits socials 2010. Usos lingüístics*. Palma, 2010.

Bernat JOAN i MARÍ. *Bilingüisme? Normalització? Dades sobre el conflicte lingüístic a l'illa d'Eivissa*. Promotora Mallorquina de Mitjans de Comunicació. Palma, 1984. 82

Bernat JOAN i MARÍ. *Integració sociocultural a Eivissa i progrés acadèmic*. Editorial Mediterrània-Eivissa. Eivissa, 2001.

Bernat JOAN i MARÍ. «*Espais simbòlics d'identitat i actituds lingüístiques entre els jòvens d'Eivissa*». *Randa*, núm. 7. Institut Menorquí d'Estudis i Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Montserrat, 2013.

Miquel PUEYO. *Variables en el procés de minorització de la comunitat lingüística catalana*. PPU. Barcelona, 1987.